

Ελευσίνα, Τιμισοάρα και Νόβι Σαντ θα είναι οι τρεις πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης για το 2021:

Η Ελευσίνα είναι χτισμένη σε πεδινή, παραλιακή περιοχή που απέχει 21 χιλιόμετρα από την Αθήνα και έχει 22.790 κατοίκους. Έχει εξελιχθεί σε κέντρο βαριάς βιομηχανίας και το λιμάνι της παρουσιάζει ανάλογη κίνηση. Στην παραλία της δημιουργήθηκε η πρώτη ελληνική υψικάμινος (Χαλυβουργική), που δεν λειτουργεί πια. Εκεί γίνεται πλέον επεξεργασία και εμπορία σιδήρου.

Η αρχαιολογική σκαπάνη έχει φέρει στο φως ολόκληρο τον χώρο του ιερού της Δήμητρας και τμήμα της αρχαίας πόλης. Τα ευρήματα της Ελευσίνας, γλυπτά, επιγραφές, αγγεία, συγκεντρώθηκαν στο Μουσείο που χτίστηκε μέσα στον αρχαιολογικό χώρο. Μεταξύ των εκθεμάτων συγκαταλέγεται και το άγαλμα του Αντίνοου.

Η ανάδειξη της Δήμητρας ως θεάς χάνεται στα βάθη των σκοτεινών αιώνων, από τους οποίους ελάχιστες ειδήσεις έχουμε. Πολλοί την ταυτίζουν με την Ίσιδα της Αιγύπτου, απ' όπου θεωρούν ότι απλώθηκε η λατρεία της. Στοιχεία της, όμως, μπορούν να αναγνωριστούν και στη βαβυλωνιακή μυθολογία. Το όνομά της (Δημήτηρ) σημαίνει Γη Μητέρα και τα σιτηρά ονομάστηκαν δημητριακά, επειδή τους παρείχε την προστασία της η θεά. Ήταν η προσωποποίηση της γης και των παραγωγικών δυνάμεων της φύσης και οι δοξασίες γι' αυτήν συμβόλιζαν το αιώνιο παιχνίδι της ζωής και του θανάτου.

Κατά τη συνήθειά του, ο θεός μεταμορφώθηκε σε ταύρο για να την πλησιάσει. Από την ένωσή τους γεννήθηκε η Περσεφόνη ή Κόρη, η κατοπινή γυναίκα του Άδη:

Βρισκόταν μια μέρα στους αγρούς και μάζευε λουλούδια μαζί με τις Ωκεανίδες φίλες της. Ο Άδης την ερωτεύτηκε αλλά δεν μπορούσε να παραβλέψει πως η νεαρή ήταν κόρη του αδερφού του. Πήγε, λοιπόν, και ζήτησε την άδεια από τον Δία να την παντρευτεί. Ο αρχηγός των θεών συγκατένευσε και η Γη βοήθησε ώστε να γεννηθεί ένας βλαστός με εκατό πανέμορφα λουλούδια. Η Περσεφόνη μαγεύτηκε και πλησίασε να χαρεί τα άνθη από κοντά. Όμως, ο βλαστός άνοιξε κι από μέσα ξεπετάχτηκε ο Άδης με τ' άλογά του, την άρπαξε στο χρυσό του άρμα και την οδήγησε στο παλάτι του. Μάταια φώναζε η Περσεφόνη, μάταια φώναζαν και οι Ωκεανίδες. Κανένας δεν ερχόταν να βοηθήσει. Με τον καιρό, η Περσεφόνη αποδέχτηκε τον άντρα της αλλά, πάνω στη γη, η μητέρα της έψαχνε απεγνωσμένα να τη

βρει.

Την ώρα που ο θεός του Κάτω Κόσμου ορμούσε από τη γη στο υποχθόνιο βασίλειό του, η Περσεφόνη πρόλαβε κι έβγαλε μια μεγάλη κραυγή, που η Δήμητρα άκουσε κι έσπευσε να τη βοηθήσει. Δεν τη βρήκε, όμως, πουθενά.

Εννιά μέρες κι εννιά νύχτες την έψαχνε. Τα πόδια της την έφεραν στα μέρη της Ελευσίνας. Τσακισμένη, στάθηκε σε μια πηγή. Σε λίγο, έφτασαν εκεί οι τέσσερις κόρες του βασιλιά Κελεού να πάρουν νερό. Τα 'χασαν που είδαν την караβοτσακισμένη γριά μόνη στην ερημιά και τη ρώτησαν, πώς βρέθηκε εκεί. Καμώθηκε πως τη λένε Δωσώ, είναι από την Κρήτη και την έκλεψαν πειρατές αλλά εκείνη τους το έσκασε και δεν ήξερε, πού βρισκόταν. Τη λυπήθηκαν και την πήρανε στο παλάτι, να γίνει τροφός του νεογέννητου αδερφού τους, Δημοφώντα. Η βασίλισσα Μετάνειρα της φέρθηκε πολύ καλά και η Δήμητρα το ανταπόδωσε δίνοντας όλη τη στοργή της στο μωρό. Θέλοντας μάλιστα να το κάνει αθάνατο, το έβαζε κάθε νύχτα στη φωτιά. Όμως, κάποιο βράδυ, η Μετάνειρα την είδε τυχαία να τοποθετεί το μωρό στο τζάκι, τρόμαξε κι έβαλε τις φωνές. Η θεά θύμωσε, αποκαλύφθηκε κι απαίτησε να της φτιάξουν ναό. Ο βασιλιάς Κελεός έκανε αμέσως πράξη την απαίτησή της, κάλεσε και τον λαό να της αποδώσει τιμές. Η Δήμητρα κλείστηκε στον ναό και δεν έλεγε να βγει.

Μ' όλα αυτά, πάνω στον Όλυμπο έμαθαν, πού κρυβόταν τόσο καιρό η Δήμητρα. Από την ώρα που χάθηκε, τίποτα δεν πήγαινε καλά πάνω στη γη. Όλες οι σπορές είχαν καταστραφεί, τα δέντρα δεν έδιναν καρπούς, τα χωράφια ξεραίνονταν. Ο Δίας άρχισε να της στέλνει τον ένα θεό πίσω από τον άλλο, να την πείσουν να επιστρέψει. Η Δήμητρα αρνιόταν, αν δεν της υπόσχονταν να ξαναφέρουν πίσω την κόρη της. Ο αρχηγός των θεών βρέθηκε σε δίλημμα κι αποφάσισε να μοιράσει τη διαφορά. Τον μισό καιρό η Περσεφόνη θα 'μνε στο βασίλειο του Κάτω Κόσμου, οπότε στη γη θα είχαν φθινόπωρο και χειμώνα, και τον άλλο μισό κοντά στη μητέρα της, τους μήνες της άνοιξης και του καλοκαιριού.

Στην Ελευσίνα, που έγινε μάρτυρας σε όλα αυτά, ιδρύθηκαν τα Ελευσίνια Μυστήρια, οι κρυφές τελετές προς τιμή της Δήμητρας και της Κόρης. Κανένας ποτέ, έξω από τους μνημένους που κράτησαν καλά το μυστικό, δεν έμαθε, τι ακριβώς γινόταν στις ιερές τελετουργίες...

Στη χαραυγή των ιστορικών χρόνων, η Ελευσίνα ήταν έδρα ήδη αρχαίου ιερατικού κράτους. Πρέπει να ήταν στα μέσα του 8^{ου} π.Χ. αιώνα όταν ήρθε σε σύγκρουση με την Αθήνα. Η ήττα της την έφερε προσαρτημένη στο άρμα του αθηναϊκού κράτους αλλά με αλώβητα τα

προνόμιά της, με δικαίωμα να ονομάζεται πόλη (χωρίς να της επιτρέπεται να κόψει δικό της νόμισμα) και βέβαια με δική της τη διεύθυνση των Μυστηρίων.

Στα 150 χρόνια που μεσολάβησαν από την εποχή του Σόλωνα ως τον Περικλή, τα Ελευσίνια Μυστήρια υιοθετήθηκαν από τους Αθηναίους και πήραν μεγαλοπρεπή μορφή. Με τις γιορτές να εξελίσσονται σε δύο δόσεις: Τα Μικρά και τα Μεγάλα Μυστήρια. Τα Μικρά τελούνταν την άνοιξη στην Αθήνα και διαρκούσαν τρεις μέρες. Στη διάρκειά τους, οι υποψήφιοι για μύηση υποβάλλονταν σε εξαγνισμό. Όσο αυτός κρατούσε, έμεναν βουτηγμένοι στα νερά του Ιλισού. Τα Μεγάλα Μυστήρια τελούνταν το φθινόπωρο και διαρκούσαν δέκα ημέρες: Υποψήφιοι και πιστοί από όλη την Ελλάδα ξεκινούσαν από την Αθήνα, σχημάτιζαν πομπή με κεφαλή την εικόνα του Ιάκχου (θεού των Μυστηρίων, γιου του Δία, που ταυτίζεται και με τον Βάκχο, άλλη νεότερη ονομασία του θεού Διονύσου), ακολουθούσαν την Ιερά Οδό και κατέληγαν στην Ελευσίνα. Κάτω από το φως των πυρσών, απέθεταν την εικόνα στον ναό.

Όσοι είχαν εξαγνιστεί στα νερά του Ιλισού και είχαν νηστεύσει, γίνονταν δεκτοί στις μικρότερες ιεροτελεστίες. Εκείνους που είχαν περάσει από αυτό το στάδιο την προηγούμενη χρονιά, τους οδηγούσαν στην Αίθουσα της Μύησης όπου γινόταν μυστική τελετή. Οι πια μνημένοι έπαυαν τη νηστεία και έπιναν ένα μίγμα αλευριού και νερού που συνοδευόταν από ιερά γλυκίσματα. Η μυστική ιεροτελεστία που ακολουθούσε, ποτέ δεν μαθεύτηκε παραέξω. Ποινή θανάτου είχε θεσπιστεί για όποιον μαρτυρούσε, τι γινόταν εκεί. Ακόμα και ο Αισχύλος κινδύνευσε, επειδή θεωρήθηκε ότι κάποιοι στίχοι του μπορούσαν να γίνουν αιτία να αποκαλυφθούν τα μυστικά.

Η τελετή, όπως προκύπτει από τις σκόρπιες πληροφορίες, ήταν μια συμβολική παράσταση με πιθανό θέμα την αρπαγή της Κόρης από τον Πλούτωνα, την περιπλάνηση της Δήμητρας, την επιστροφή της Περσεφόνης στη γη και τη διδασκαλία της γεωργίας. Κορύφωση της τελετής αποτελούσε ο γάμος ενός ιερέα στον ρόλο του Δία με μια ιέρεια στον ρόλο της Δήμητρας. Κι αμέσως ακολουθούσε η επίσημη αναγγελία: «Η Κυρία μας εγέννησε ιερό παιδί». Το οποίο «ιερό παιδί» ήταν ένα στάχυ που επιδεικνυόταν στα πλήθη.

Στη συνέχεια και κάτω από το φως των πυρσών, οι μνημένοι πήγαιναν σε υπόγειες σπηλιές που συμβόλιζαν τον Άδη και, από εκεί, περνούσαν σε μια ολόφωτη αίθουσα που συμβόλιζε ίσως την κατοικία των «Ευδαιμόνων» (των ευτυχισμένων). Εκεί, γινόταν η αποκάλυψη ιερών αντικειμένων που ως τότε τους απαγορευόταν να δουν. Ποια είναι αυτά, μας είναι άγνωστο.

Στα 404 π.Χ., αμέσως μετά το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου και την επικράτηση

των Σπαρτιατών, η Ελευσίνα αποχωρίστηκε από το αθηναϊκό κράτος κι έκοψε δικό της νόμισμα. Η ανατροπή των «Τριάκοντα Τυράννων» και η επάνοδος της Δημοκρατίας σήμαναν το τέλος της σύντομης ανεξαρτησίας της (400 π.Χ.). Η τύχη της συνδέθηκε με την τύχη της Αθήνας. Γνώρισε τεράστια ακμή και περίοδο μεγάλου πλούτου όταν αυτοκράτορες της Ρώμης ήταν ο Αδριανός και ο Αντωνίνος ο Ευσεβής, τελευταίοι δωρητές του ιερού. Ληλατήθηκε άγρια από τους Γότθους του Αλάριχου (395 μ.Χ.). Ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Θεοδόσιος Β' έδωσε το τελειωτικό χτύπημα απαγορεύοντας την τέλεση των μυστηρίων. Η περιοχή εγκαταλείφθηκε κι ερήμωσε. Η επανακατοίκησή της άρχισε μόλις στα τέλη του 18^{ου} αιώνα.

Η δεύτερη πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης για το 2021, είναι η (τρίτη σε πληθυσμό) πόλη της Ρουμανίας, Τιμισοάρα, συνδεδεμένη κι αυτή με την ελληνική μυθολογία: Όταν ο Ιάσωνας και η Μήδεια το έσκασαν από την Κολχίδα, παίρνοντας μαζί τους το χρυσόμαλλο δέρας, ο βασιλιάς Αιήτης τους κυνήγησε. Οι φυγάδες αιχμαλώτισαν τον (αδελφό της Μήδειας) Άψυρτο, τον κομμάτιασαν και σκόρπισαν τα κομμάτια του, ώστε οι διώκτες τους να φάνε χρόνο για να τα μαζέψουν κι αυτοί να προλάβουν να απομακρυνθούν με την Αργώ. Αυτό έγινε στην τοποθεσία «Τομεύς».

Ο Στέφανος Βυζάντιος την ταυτίζει με την πόλη Τόμοι, στη Μυσία, επί του Εύξεινου Πόντου. Κατά τον Απολλόδωρο, εκεί ο Αιήτης έθαψε τα κομμάτια (τόμους) του σώματος του γιου του. Ο Στέφανος Βυζάντιος πιστεύει ότι πρόκειται για τη μετέπειτα πόλη Τέμισβαρ ή Τέμεσβαρ, άλλοτε πρωτεύουσα του Βανάτου, επαρχία της Αυστροουγγρικής αυτοκρατορίας στο νοτιοανατολικό τμήμα της Ουγγαρίας που, μετά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, διανεμήθηκε ανάμεσα σε Ρουμανία και Γιουγκοσλαβία. Η Τέμεσβαρ είναι η σημερινή ρουμανική Τιμισοάρα, η πόλη όπου εκδηλώθηκε η επανάσταση εναντίον του Τσαουσέσκου με αποτέλεσμα την εκτέλεσή του ανήμερα Χριστούγεννα του 1989.

Το Νόβι Σαντ θα είναι η τρίτη πολιτιστική πρωτεύουσα το 2021. Είναι σερβική πόλη, πάνω στον Δούναβη, πρωτεύουσα της αυτόνομης Βοϊβοντίνα. Εκεί, στα 1866, μεταφέρθηκε η έδρα της μυστικής οργάνωσης «Ομλάντινα» (Νεολαία). Από τα σπλάχνα της ξεπήδησε το σερβικό ριζοσπαστικό κόμμα, που προπαγάνδιζε αποκάλυπτα για την δημιουργία της Μεγάλης Σρβίας. Τον Ιούνιο του 1914, ο διάδοχος του θρόνου της Αυστροουγγρικής αυτοκρατορίας Φραγκίσκος - Φερδινάνδος των Αψβούργων έκανε επίσημη επίσκεψη στο Σεράγεβο, πρωτεύουσα της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης. Η πρόκληση για τους Σέρβους ήταν από αυτές που μόνο το αίμα μπορούσε να ξεπλύνει. Μια ομάδα μελών της Ομλάντινα πέρασε τα σύνορα. Στις 28 του μήνα, στο κέντρο της πόλης, ο διάδοχος και η γυναίκα του Σοφία έπεφταν νεκροί από τις σφαίρες των Σέρβων φοιτητών Γαβριήλ Πρίνσιπ και Καπρίνοβιτς. Η προσβολή είχε ξεπλυθεί. Αρχιζε ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος.

(τελευταία επεξεργασία, 11.11.2021)